

Μετάφραση αγγλικών επιστημονικών κειμένων και καταγραφή των κυριότερων μεταφραστικών τεχνικών

Χριστίνα Μπακούλα

Εθνικό & Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Abstract

This paper presents the main techniques that a Greek translator has at his/her disposal in order to create a coherent and cohesive text. In particular, it analyses the methodology used for the translation in Greek of Edwin Gentzler's book "Contemporary Translation Theories". These techniques involve the following main areas: the syntactic-semantic level, the textual and the pragmatic. However, the above classification is indicative only and is no way binding since the boundaries of the techniques are overlapping and not well defined.

Keywords: Greek translation, syntactic-semantic techniques, textual techniques, pragmatic techniques, theme, rheme, cohesion and coherence

1. Εισαγωγή

Η παρούσα μελέτη έχει ως σκοπό την καταγραφή των κυριότερων μεταφραστικών τεχνικών που έχει στη διάθεσή του ο έλληνας μεταφραστής που θέλει να δημιουργήσει ένα νοηματικά άρτιο, συνοχικό και συνεκτικό μετάφρασμα, όταν του ανατίθεται η μετάφραση ενός αγγλικού επιστημονικού κειμένου. Με δεδομένο ότι η μετάφραση στερείται απaráβατων κανόνων, αλλά και συνταγών για την ορθή απόδοση του πρωτοτύπου, η ανάλυση των τεχνικών που παρουσιάζονται έχει ως βάση τη μετάφραση του βιβλίου "Contemporary Translation Theories" του Edwin Gentzler, που εκδόθηκε από τις εκδόσεις Ίων το 2012.

2. Θεωρητικό πλαίσιο

Σύμφωνα με τον Krings (1986: 18), η μεταφραστική στρατηγική αποτελεί την ενδεχομένως συνειδητή επιδίωξη του μεταφραστή να επιλύσει συγκεκριμένα προβλήματα, μέσα στο πλαίσιο μιας συγκεκριμένης μεταφραστικής αποστολής. Στο ίδιο μήκος κύματος κινείται και ο Lörscher (1991: 76), ορίζοντας τη μεταφραστική στρατηγική σαν μια πιθανώς συνειδητή διαδικασία που έχει στόχο την επίλυση ενός προβλήματος, κατά τη μετάφραση ενός κειμένου ή ενός κειμενικού τεμαχίου.

Αντίθετα με τις στρατηγικές, που δεν επιδέχονται άμεσης παρατήρησης, οι τεχνικές είναι ορατές και τίθενται σε χρήση για το χειρισμό των προτάσεων και των μικρότερων γλωσσικών μονάδων εντός του κειμένου (Newmark 1988: 81). Η πρώτη απόπειρα ταξινόμησης των μεταφραστικών τεχνικών, ευρείας επίδρασης, πραγματοποιήθηκε το 1958 από τους Vinay και Darbelnet, οι οποίοι διέκριναν μεταξύ της άμεσης και της έμμεσης μετάφρασης. Οι τεχνικές της άμεσης μετάφρασης είναι το δάνειο (emprunt), το έκτυπο (calque) και η κατά λέξη μετάφραση (traduction littérale), ενώ οι τεχνικές της έμμεσης μετάφρασης είναι η μετατάξη (transposition), η μετατροπία (modulation), η ισοδυναμία (équivalence) και η προσαρμογή (adaptation).¹

Αναφορικά με τις τεχνικές της άμεσης μετάφρασης, το δάνειο (emprunt), δηλαδή η διατήρηση μιας λέξης ή έκφρασης στο μετάφρασμα, διακρίνεται σε αυτούσιο ή

¹ Για την απόδοση των όρων στα ελληνικά υιοθετήθηκαν οι μεταφράσεις που προτείνονται στην ελληνική έκδοση του βιβλίου των Delisle κ.ά. (2008).

προσαρμοσμένο. Το αυτούσιο δάνειο ενέχει μεταφορά χωρίς αλλαγές, ενώ το προσαρμοσμένο περιλαμβάνει προσαρμογή στο αλφάβητο ή/και τους μορφολογικούς κανόνες της γλώσσας-στόχος. Το έκτυπο (calque) είναι εννοιολογική ή μορφοσυντακτική μεταφορά, με την απόδοση μιας λέξης ή μιας έκφρασης να γίνεται με κυριολεκτική μετάφραση των συστατικών της στοιχείων. Από την άλλη, η κυριολεκτική μετάφραση (traduction littérale) είναι η λέξη προς λέξη μετάφραση. Διατηρεί τα μορφοσυντακτικά χαρακτηριστικά και τα ξένα πολιτισμικά στοιχεία του πρωτοτύπου, χρησιμοποιώντας λεξιλογικά και συντακτικά δάνεια, ενώ παράλληλα επιχειρεί να διατηρήσει όσο το δυνατόν περισσότερο τη μορφή του πρωτοτύπου και να ακολουθήσει τις γραμματικές απαιτήσεις της γλώσσας-στόχος. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, ο μεταφραστής καταφεύγει στη στρατηγική της ξενοποίησης (όπως αναφέρεται στους Γραμμενίδης κ.ά. 2015: 47-48, Molina και Albir 2002: 499).

Όταν δεν είναι δυνατό να τεθούν σε εφαρμογή οι τεχνικές της άμεσης μετάφρασης, τότε επιστρατεύονται οι τεχνικές της έμμεσης μετάφρασης. Ειδικότερα, η μετάταξη (transposition) δικαιολογεί κάθε γραμματική και συντακτική διαφοροποίηση από το πρωτότυπο. Η αλλαγή γραμματικής κατηγορίας και η αντικατάσταση ενός μέρους του λόγου με ένα άλλο, που περιλαμβάνει η συγκεκριμένη τεχνική, μπορεί να είναι υποχρεωτική ή προαιρετική. Από την άλλη, στη μετατροπία (modulation) ένα εκφώνημα του πρωτοτύπου μεταφέρεται στο μετάφρασμα με αλλαγή της οπτικής γωνίας ή με διευκρινήσεις. Πρόκειται για παραλλαγή της μετάταξης, αλλά αφορά τον τρόπο σύλληψης της εξωγλωσσικής πραγματικότητας και όχι τις γραμματικές κατηγορίες. Χρησιμοποιείται όταν η κυριολεκτική μετάφραση ή η μετάταξη οδηγεί σε ένα γραμματικά σωστό εκφώνημα, το οποίο, όμως, προσκρούει στον τρόπο σκέψης της γλώσσας-στόχος. Επειδή πρόκειται για αναδιάρθρωση του εκφωνήματος, καλύπτει μια μεγάλη σειρά φαινομένων, όπως τη χρήση του μέρους αντί του όλου, μιας αφηρημένης έκφρασης αντί μιας συγκεκριμένης, της παθητικής αντί της ενεργητικής φωνής, της αιτίας αντί του αποτελέσματος, της αλλαγής υποκειμένου, του χώρου αντί του χρόνου, της άρνησης, καθώς και της αναστροφής των όρων. Όσον αφορά τώρα την ισοδυναμία (équivalence), αυτή είναι χρήσιμη για τη μετάφραση των ιδιωτισμών, των παροιμιών, των ρητών και των επιφωνημάτων. Εν προκειμένω, μια παγιωμένη έκφραση της γλώσσας-πηγή αποδίδεται με μια παγιωμένη έκφραση της γλώσσας-στόχος που εκφράζει την ίδια ακριβώς ιδέα, με διαφορετικά όμως υφολογικά και δομικά μέσα. Τέλος, η προσαρμογή (adaptation) σχετίζεται με μεταβολή των πολιτισμικών αναφορών και έχει αποδειχθεί ιδιαίτερος εύρηστη για την απόδοση θεατρικών και διαφημιστικών κειμένων (όπως αναφέρεται στους Γραμμενίδης κ.ά. 2015: 48-49, Molina και Albir 2002: 499-500).

Ωστόσο, γρήγορα κατέστη σαφές ότι οι προαναφερόμενες τεχνικές των Vinay και Darbelnet βασίζονταν κατεξοχήν σε αξιώματα της αντιπαραθετικής γλωσσολογίας και δεν μπορούσαν να περιγράψουν αποτελεσματικά τις στρατηγικές που κατευθύνουν στην πραγματικότητα τη μεταφραστική διαδικασία (Fawcett 1997: 50). Ακολούθησε δεύτερη προσπάθεια ταξινόμησης των μεταφραστικών τεχνικών, ευρείας αποδοχής, από τον Newmark (1988: 81-93), ο οποίος παρουσίασε τις παρακάτω δεκαεννέα τεχνικές:²

- την αυτόματη αναπαραγωγή (transference) που συμπίπτει σε μεγάλο βαθμό με το δάνειο των Vinay και Darbelnet,
- τον εγκλιματισμό (naturalisation) που προσαρμόζει τη λέξη αρχικά στην προφορά και ακολούθως στη μορφολογία της γλώσσας-στόχος,

² Για την απόδοση των όρων στα ελληνικά υιοθετήθηκαν οι μεταφράσεις που προτείνονται στο βιβλίο των Δημητρούλια και Κεντροπής (2015: 105-106).

- το πολιτισμικό ισοδύναμο (cultural equivalent),
- το λειτουργικό ισοδύναμο (functional equivalent) που θέτει σε χρήση μια ουδέτερη λέξη με περιγραφικό ρόλο,
- το περιγραφικό ισοδύναμο (descriptive equivalent)³ που με κύριες συνιστώσες την περιγραφή και τη λειτουργία βασίζεται στον ορθό συνδυασμό τους,
- τη συνωνυμία (synonymy),
- το έκτυπο (through-translation) που είναι η κατά λέξη μετάφραση των συστατικών μιας λέξης ή μιας έκφρασης και συμπίπτει με το έκτυπο των Vinay και Darbelnet,
- τη μετατόπιση ή μετάταξη (shift or transposition)⁴ που ενέχει αλλαγή γραμματικής κατηγορίας και συμπίπτει με τη μετάταξη των Vinay και Darbelnet,
- τη μετατροπία (modulation) των Vinay και Darbelnet, αν και με αρκετές επικρίσεις σχετικά με την υποχρεωτικότητα ή μη των ειδών της,
- την αποδεκτή ή καθιερωμένη μετάφραση (recognised or accepted standard translation) που είναι η επίσημη και αναγνωρισμένη μετάφραση μιας λέξης ή ενός ονόματος,
- τη μεταφραστική σήμανση (translational label) που αποτελεί μια προσωρινή ή μεταβατική μετάφραση όρου που δηλώνει θεσμό,
- την αναπλήρωση (compensation) που αντισταθμίζει γλωσσικά και υφολογικά στοιχεία σε κάποιο άλλο σημείο του κειμένου,
- τη συνταγματική ή στοιχειώδη ανάλυση (componential analysis) που βασίζεται στην απόδοση μιας λέξης ή μιας έκφρασης μέσω των συστατικών της στοιχείων,
- τη συρρίκνωση και επέκταση (reduction and expansion) που αποτελεί υποείδος της μετατόπισης ή μετάταξης,
- την παράφραση (paraphrase) που περιλαμβάνει διεύρυνση και αποσαφήνιση της σημασίας,
- τη σύνθετη ή συνδυαστική τεχνική (couplet) που συνδυάζει δύο, τρεις ή ακόμη και τέσσερις από τις παρούσες τεχνικές,
- την ισοδυναμία (equivalence) των Vinay και Darbelnet, αν και με αρκετές επικρίσεις σχετικά με την ευχρηστία της,
- την προσαρμογή (adaptation) των Vinay και Darbelnet, με εξίσου αρκετές επικρίσεις σχετικά με την ευχρηστία της,
- το σχόλιο / την προσθήκη / τη σημείωση (note, addition, gloss).

Μια ακόμη αξιωματική απόπειρα ταξινόμησης των μεταφραστικών τεχνικών έγινε στη συνέχεια από τον Schreiber (1998: 151-154, όπως αναφέρεται στην Gibonά 2012: 34-35). Ειδικότερα, στο λεξικό επίπεδο ο Schreiber διακρίνει το λεξικό δανεισμό

³ Σε επόμενο κεφάλαιο του βιβλίου του, ο Newmark (1988: 103) αναφέρεται στην τεχνική της ουδετεροποίησης (neutralisation), η οποία συνίσταται στη χρήση ενός λειτουργικού (1988: 83) ή ενός περιγραφικού ισοδυνάμου (1988: 83-84). Στόχος της ουδετεροποίησης είναι να αποτραπεί η δημιουργία ανεπιθύμητων συνειρμών στο αναγνωστικό κοινό μέσω της χρήσης μιας ή περισσότερων λέξεων που στερούνται συνδηλώσεων.

⁴ Αν και ο αριθμός των μετατοπίσεων ή μετατάξεων εξαρτάται από το μεταφραστή, είναι γεγονός ότι σε γραμματικό επίπεδο υπάρχουν περιορισμένες επιλογές, αφού οι γραμματικές κατηγορίες χαρακτηρίζονται από συστηματικότητα, υποχρεωτική παρουσία και μορφοσυντακτική έκφραση. Συγκεκριμένα, για την Μπακούλα (2011: 98-108), οι μετατοπίσεις της ιταλικής μορφολογίας έχουν γίνει αντικείμενο μελέτης, με διεξοδική ανάλυση των γραμματικών κατηγοριών για τους ιταλικούς ονοματικούς τύπους (αριθμός, γένος) και τους ρηματικούς (χρόνος, όψη, έγκλιση, φωνή, πρόσωπο, γένος και αριθμός).

(lexical borrowing), τη λεξική υποκατάσταση (lexical substitution) και τη δομική αλλαγή του λεξικού τεμαχίου (change of a lexical unit structure). Αναφορικά με το γραμματικό επίπεδο, ο Schreiber διακρίνει τη λέξη προς λέξη μετάφραση (word-for-word translation), τη μετακίνηση (permutation) που αποτελεί επανατοποθέτηση των συστατικών στοιχείων μιας πρότασης, την επέκταση (expansion) ως προς τον αριθμό των λέξεων, τη μείωση (reduction) ως προς τον αριθμό των λέξεων, την ενδοκατηγοριακή αλλαγή (intracategorical change) που ενέχει αλλαγή της γραμματικής λειτουργίας εντός των ορίων της λέξης, τη μετάταξη (transposition) που αφορά αλλαγή γραμματικής κατηγορίας και το μετασχηματισμό (transformation) που σχετίζεται με αλλαγή της συντακτικής δομής. Τέλος, ως προς το σημασιολογικό επίπεδο, ο Schreiber διακρίνει το σημασιολογικό δανεισμό (semantic borrowing), τη μετατροπία (modulation) που περιλαμβάνει αλλαγή της οπτικής γωνίας, την αποσαφήνιση (explicitation) μέσω της προσθήκης πληροφοριών, την υπόρρηση (implicitation) μέσω της αφαίρεσης εννοούμενων πληροφοριών και τη μετάλλαξη (mutation) που αφορά την ποιητική μετάφραση και περιλαμβάνει αλλαγή του δηλωτικού περιεχομένου.

Είναι εμφανές ότι οι παραπάνω προτεινόμενες τεχνικές στο σύνολό τους δεν μπορούν να γίνουν εύκολα αντιληπτές από τους μεταφραστές, ούτε χαρακτηρίζονται από ιδιαίτερη ευχρηστία, τόσο λόγω της διαφορετικής κάθε φορά ορολογίας που χρησιμοποιούταν από τους θεωρητικούς της μετάφρασης, όσο και της συχνής επικάλυψής της χρήσης τους. Οι Molina και Albir (2002: 509) σημειώνουν ότι οι τεχνικές γενικά δεν μπορούν να αξιολογηθούν, παρά μόνο εντός ενός συγκεκριμένου περικειμένου, για να προσθέσουν στη συνέχεια ότι χρησιμοποιούνται ανάλογα με το είδος του κειμένου-πηγή (γράμμα, τουριστικό φυλλάδιο, κ.λπ.), το είδος της μετάφρασης (λογοτεχνική, τεχνική, κ.λπ.), τον τρόπο της μετάφρασης (γραπτή μετάφραση, διερμηνεία, κ.λπ.), το σκοπό της μετάφρασης και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του κοινού που απευθύνεται, καθώς και την υπό χρήση μέθοδο (επικοινωνιακή-ερμηνευτική, κ.λπ.).

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, γενικότερης σύγχυσης και επικάλυψης των διαφόρων τεχνικών, η παρούσα μελέτη παρουσιάζει ενδελεχώς εκείνες που από άποψη συχνότητας τέθηκαν σε μεγαλύτερη εφαρμογή κατά τη μετάφραση του βιβλίου “Contemporary Translation Theories” του Edwin Gentzler. Ειδικότερα, αυτές διακρίνονται σε τρία επίπεδα, συντακτικό-σημασιολογικό, κειμενικό και πραγματολογικό. Σημειώνεται ότι η συγκεκριμένη κατηγοριοποίηση υιοθετείται προκειμένου να αναδειχθούν όσο το δυνατό περισσότερες τεχνικές. Η δε παρουσίαση που ακολουθεί, αποδεικνύει ότι η πλειοψηφία των τεχνικών δεν περιορίζεται σε κάποιο από τα παραπάνω επίπεδα, με αποτέλεσμα τα όριά τους να μη μπορούν σε καμία περίπτωση να χαρακτηριστούν ως πλήρως διακριτά, αποδεικνύοντας έτσι και τη σχέση διάδρασης στην οποία υπόκεινται.

3. Συντακτικές-σημασιολογικές τεχνικές

3.1. Η αυτόματη αναπαραγωγή ή δάνειο

Το δάνειο των Vinay και Darbelnet (1958) ή η αυτόματη αναπαραγωγή του Newmark (1988: 81-82) επιστρατεύθηκε για την απόδοση των κύριων ονομάτων, των ονομάτων άψυχων αντικειμένων, καθώς και των τοπωνυμίων του αυθεντικού κειμένου. Έτσι, παρέμειναν με λατινικούς χαρακτήρες οι τίτλοι των βιβλίων, των επιστημονικών άρθρων και όλων γενικότερα των κειμένων που αναφέρονται στο κείμενο-πηγή, ώστε να συμφωνούν με τη βιβλιογραφία που παρατίθεται στο τέλος του βιβλίου. Παραδείγματος χάριν:

1)

André Lefevere, in his text *Translating Poetry: Seven Strategies and a Blueprint* (1975), revealed a similar approach. [2001: 94]

Ο André Lefevere παρουσίασε μια παρόμοια προσέγγιση στο βιβλίο *Translating Poetry: Seven Strategies and a Blueprint* (1975). [2012: 150]

3.2. Η μετάταξη

Η μετάταξη των Vinay και Darbelnet (1958), που τέθηκε σε εφαρμογή κατά τη μετάφραση του βιβλίου “Contemporary Translation Theories”, είχε τόσο υποχρεωτικό, όσο και προαιρετικό χαρακτήρα. Η αλλαγή γραμματικής κατηγορίας δεν επέφερε στο μετάφρασμα σημασιολογικές αλλαγές, αλλά σημαντικές συντακτικές διαφοροποιήσεις σε σχέση με το πρωτότυπο. Ειδικότερα, η μετάταξη οδήγησε σε ονοματοποιήσεις επιθέτων, απαρεμφάτων, ρημάτων και επιρρημάτων, σε ρηματοποιήσεις ουσιαστικών, επιθέτων, επιρρημάτων και μετοχών, σε επιρρηματοποιήσεις ουσιαστικών, επιθέτων και ρημάτων, κ.λπ. Στα παραδείγματα που ακολουθούν, η μετάταξη έχει προαιρετικό χαρακτήρα. Στο μεν πρώτο αφορά την αντικατάσταση ενός επιθέτου με ρήμα, στο δε δεύτερο την αντικατάσταση ενός ρήματος με ουσιαστικό:

2)

The essays on painting and sculpture, the essays on the ideogrammic methods, no less revealing of Pound’s literary theory, were deliberately excluded from T.S. Eliot’s anthology of Pound’s *Literary Essays*. [2001: 18]

Οι μελέτες του για τη ζωγραφική και τη γλυπτική και οι μελέτες του για τις ιδεογραμμικές μεθόδους, που αποκάλυπταν αρκετά στοιχεία για τη λογοτεχνική του θεωρία, αποκλείστηκαν σκόπιμα από την ανθολογία του T.S. Eliot *Literary Essays* για τον Pound. [2012: 28]

3)

Once Nida has redefined meaning in terms of its function and abstracted the concept to the point where it can assume universal structural status, the appropriation of Chomsky’s model with its concept of innate structures of the mind, its “generative” rules of transformation, and its reduction of surface signs to superficial status, follow quite naturally. [2001: 54]

Μετά τον επαναπροσδιορισμό της σημασίας από την άποψη της λειτουργίας και τη θεωρητικοποίηση της συγκεκριμένης έννοιας, ώστε να μπορεί να προσλάβει καθολικές δομικές ιδιότητες, ακολουθεί φυσικά η ιδιοποίηση του μοντέλου του Chomsky, με τις έμφυτες δομές του νου, με τους “γενετικούς” κανόνες μετασχηματισμού και με τα επιφανειακά σημεία να καταλήγουν αμελητέα. [2012: 86]

3.3. Η μετατροπία

Η μετατροπία των Vinay και Darbelnet (1958), για την οποία ο Newmark (1988: 88-89) σημειώνει τον πολλές φορές προαιρετικό της χαρακτήρα, αφορά τον τρόπο σύλληψης της εξωγλωσσικής πραγματικότητας. Στο μετάφρασμα η συγκεκριμένη τεχνική τέθηκε σε εφαρμογή πρωτίστως για λόγους έμφασης. Στο παρακάτω παράδειγμα μια καταφατική πρόταση μετατρέπεται σε αρνητική:

4)

That its evolution reflected the political and social turmoil in France during the late sixties was more than coincidence. [2001: 148]

Δεν ήταν τυχαίο ότι κατά το τέλος της δεκαετίας του '60 η εξέλιξη της αποδόμησης αντανακλούσε τον πολιτικό και κοινωνικό αναβρασμό της Γαλλίας. [2012: 237]

3.4. Η ουδετεροποίηση

Η ουδετεροποίηση που χρησιμοποιήθηκε κατά τη μετάφραση του βιβλίου “Contemporary Translation Theories” δεν σχετίζεται με την ουδετεροποίηση του Newmark (1988: 103), αφού δεν βασίστηκε στη χρήση ενός λειτουργικού ή ενός περιγραφικού ισοδυνάμου. Ωστόσο, ο στόχος παρέμεινε ίδιος, να αποτραπεί η δημιουργία ανεπιθύμητων συνειρμών μέσω της χρήσης μιας πιο ουδέτερης και υπολειπόμενης σε εκφραστική λειτουργία λέξης. Παραδείγματος χάριν:

5)

The shock caused by the appearance of new and innovative elements in the existing codified system is what causes a literary system to evolve. [2001: 115-116]

Η δόνηση που προκαλείται από την εμφάνιση καινούργιων και καινοτόμων στοιχείων στο υπάρχον κωδικοποιημένο σύστημα είναι που επιφέρει την εξέλιξη ενός λογοτεχνικού συστήματος. [2012: 184]

3.5. Η συνωνυμία

Για τον Newmark (1988: 84), η συνωνυμία αποτελεί μια αναπόφευκτη τεχνική. Ωστόσο, σημειώνει ότι η άμετρη χρήση της οδηγεί στην παραγωγή ελλειπών μεταφράσεων. Στην προκειμένη περίπτωση η τεχνική της συνωνυμίας έλαβε ένα πολύ ιδιαίτερο χαρακτήρα, καταφεύγοντας κατά κύριο λόγο στη μερωνυμία, την υπωνυμία και την υπερωνυμία, με αποτέλεσμα την απόδοση ενός μόνο μέρους της δηλωτικής σημασίας. Στο παρακάτω παράδειγμα η συνωνυμία επιτυγχάνεται μέσω υπωνύμου:

6)

Hermans refers to this network as the “invisible college” which, despite its international dispersion, provided a home for the participants. [2001: 105]

Ο Hermans αναφέρεται σε αυτό το δίκτυο ως την “αθέατη σχολή” που, παρά τη διεθνή της διασπορά, αποτελούσε βάση για τους συμμετέχοντες. [2012: 168]

3.6. Συρρίκνωση και επέκταση

Σύμφωνα με τον Newmark (1988: 90), οι ασαφείς αυτές τεχνικές ενέχουν μια ή περισσότερες μετατάξεις. Στο συγκεκριμένο μετάφρασμα η λεξική συρρίκνωση επιστρατεύθηκε με στόχο τη δημιουργία ενός συμπυκνωμένου κειμένου, δίχως περιττολογίες και πλατειασμούς, λόγω του επιστημονικού χαρακτήρα του αυθεντικού κειμένου. Από την άλλη πλευρά, η λεξική επέκταση χρησιμοποιήθηκε με στόχο την αποσαφήνιση και την πληρέστερη απόδοση των νοημάτων του πρωτοτύπου. Στα παραδείγματα που παρατίθενται, το μεν πρώτο αφορά τη συρρίκνωση, το δε δεύτερο την επέκταση:

7)

While Tynjanov was very much committed to a theory of systems over Formalism, his Formalist roots remained visible, for the formal structure of a text was still privileged and the content reduced to marginal importance. [2001: 113]

Ενώ ο Tynjanov είχε αφοσιωθεί στη θεωρία συστημάτων, ξεπερνώντας το φορμαλισμό, οι φορμαλιστικές του ρίζες εξακολουθούσαν να παραμένουν

εμφανείς, γιατί προωθούνταν ακόμη η μορφική δομή του κειμένου και υποβαθμιζόταν το περιεχόμενο. [2012: 180]

8)

We see that he presumes some underlying “meaning of the original text” which is accessible. [2001: 58]

Βλέπουμε ότι θέτει ως προϋπόθεση κάποιο υποκείμενο “νόημα του αυθεντικού κειμένου” που επιδέχεται πρόσβασης. [2012: 93]

3.7. Η διαγραφή

Για την Baker (1992: 40-42), η τεχνική του αποκλεισμού ορισμένων πληροφοριών του αυθεντικού κειμένου αποτελεί έσχατη λύση ανάγκης. Με δεδομένο ότι πρόκειται για μια αμφιλεγόμενη τεχνική, χρησιμοποιήθηκε σε περιορισμένο βαθμό και αφορούσε λέξεις με αμελητέο σημασιολογικό φορτίο. Η παράλειψή τους κρίθηκε σκόπιμη, προκειμένου να αποφευχθούν περιττές πληροφορίες που θα ήταν σε βάρος της ενότητας και της νοηματικής αλληλουχίας του κειμένου-πηγή. Ως εκ τούτου, η συγκεκριμένη τεχνική συνετέλεσε στη δημιουργία ενός φυσικού και συνεκτικού κειμένου-πηγή, καθώς και στη διατήρηση της προσοχής του αναγνώστη. Παραδείγματος χάριν:

9)

The theoretical differences between them, however, did not preclude their co-operation in terms of translation scholarship. [2001: 101]

Ωστόσο, οι θεωρητικές τους διαφορές δεν απέκλειαν τη συνεργασία τους. [2012: 162]

4. Κειμενικές τεχνικές

4.1. Αλλαγές στη θεματική δομή της πρότασης

Προκειμένου να εξεταστεί η θεματική ή πληροφοριακή⁵ δομή μιας πρότασης, είναι απαραίτητο το κείμενο να μη γίνεται αντιληπτό μόνο σαν μια αλληλουχία γραμματικών και λεξικών στοιχείων, αλλά σαν ένα μήνυμα που περιέχει γνωστές και άγνωστες πληροφορίες. Ειδικότερα, σύμφωνα με τον Halliday (1968 & 1985), θέμα (theme) και σχόλιο (rheme) υποδεικνύουν τον τρόπο που τοποθετούνται οι πληροφορίες εντός του προτασιακού πλαισίου. Συγκεκριμένα, το θέμα αποτελεί τη δεδομένη πληροφορία σε μια πρόταση, το σημείο αφετηρίας ενός μηνύματος (Halliday 1985: 38). Ταυτίζεται με το συστατικό που εμφανίζεται σε θέση υποκειμένου, αλλά μπορεί να λειτουργήσει ως θέμα και οποιοδήποτε άλλο συντακτικό συστατικό που αποτελεί δεδομένη πληροφορία. Νεότερες μάλιστα έρευνες (Dejica 2010: 48-59) έδειξαν ότι οι πληροφορίες που βρίσκονται στην αρχή της πρότασης δεν συνιστούν πάντα θέμα και ότι δεν είναι ακριβής η αναγνώρισή του υπό συντακτικό και μόνο πρίσμα. Από την άλλη πλευρά, σχόλιο είναι ό,τι απομένει σε μια πρόταση μετά την αφαίρεση του θέματος. Αυτό αποτελεί το πιο σημαντικό στοιχείο μέσα στην πρόταση, αφού παρουσιάζει τις καινούργιες και άγνωστες πληροφορίες.

⁵ Η πληροφοριακή δομή σχετίζεται άμεσα με τη λειτουργική προοπτική της πρότασης που εκφράστηκε από τη γλωσσολογική σχολή της Πράγας. Σύμφωνα με τον Firbas (1972 & 1974), η πρόταση αποτελείται από δύο είδη στοιχείων, τα εξαρτώμενα και τα ανεξάρτητα από το περιεχόμενο. Τα πρώτα είναι μόνο θεματικά και έχουν χαμηλό επικοινωνιακό δυναμισμό (αποτέλεσμα της συντακτικής δομής, της σημασιολογικής και του περιεχόμενου), σε αντίθεση με τα τελευταία που μπορούν να αποτελούν τόσο το θέμα, όσο και το σχόλιο μιας πρότασης. Εν τούτοις, μια πρόταση μπορεί να περιέχει μόνο ανεξάρτητα από το περιεχόμενο στοιχεία. Σε αυτή την περίπτωση, το θέμα θα είναι το στοιχείο με το χαμηλότερο βαθμό επικοινωνιακού δυναμισμού, ενώ το σχόλιο θα είναι το στοιχείο με τον υψηλότερο.

Τα παραπάνω ζητήματα σχετικά με τη θεματική δομή μιας πρότασης υπόκεινται σε περιορισμούς που τίθενται ανάλογα με τους συντακτικούς και γραμματικούς κανόνες της εκάστοτε γλώσσας. Για παράδειγμα, στην αγγλική γλώσσα το υποκείμενο αποτελεί υποχρεωτικό στοιχείο της πρότασης. Παράλληλα, η δυνατότητα αλλαγής στη σειρά των όρων είναι αρκετά περιορισμένη, λόγω του διαγραμματικού της χαρακτήρα, αφού η σύνταξη παίζει μεγαλύτερο ρόλο από τη μορφολογία. Κύρια γλωσσολογική σειρά της αγγλικής είναι η ΥΡΑ σε καταφατικές και αρνητικές προτάσεις, ενώ η ΡΥΑ στις ερωτηματικές. Αντιθέτως, στην ελληνική γλώσσα το υποκείμενο μπορεί να παραλείπεται, αφού η κλιτική μορφολογία επιτρέπει μεγαλύτερη ελευθερία στη σειρά των όρων. Η κύρια σειρά της ελληνικής είναι η ΥΡΑ, αλλά μέσω της θεματοποίησης προκύπτουν και άλλες (ΥΑΡ, ΑΥΡ, ΑΡΥ, ΡΑΥ και ΡΥΑ). Επομένως, ο έλληνας μεταφραστής έχει στη διάθεσή του περισσότερες από μια δυνατότητες για τη διατύπωση των πληροφοριών του αυθεντικού κειμένου εντός του προτασιακού πλαισίου. Ωστόσο, καθοριστική για τη μεταφραστική διαδικασία είναι η αναγνώριση του θέματος και του σχολίου. Για το λόγο αυτό, οι Dejica και Cozma (2013: 893-894) ανέπτυξαν ένα μεθοδολογικό μοντέλο τριών φάσεων για την αναγνώριση και απόδοση του θέματος στο μετάφρασμα.

Κατά τη μετάφραση του βιβλίου “Contemporary Translation Theories” του Edwin Gentzler, οι κυριότερες αλλαγές που καταγράφηκαν στη θεματική ή πληροφοριακή δομή των προτάσεων ήταν οι ακόλουθες:

- ↳ Θεματοποίηση του χρονικού προσδιορισμού
- ↳ Θεματοποίηση του τοπικού προσδιορισμού
- ↳ Θεματοποίηση του αντικειμένου (περισσότερο μαρκαρισμένη σε σχέση με τις προηγούμενες)
- ↳ Αλλαγή της φωνής του ρήματος (παθητικοποίηση ή αποπαθητικοποίηση), που τροποποίησε τη διάταξη των στοιχείων και μετέβαλε το θέμα της πρότασης
- ↳ Αντικατάσταση του ρήματος με κάποιο άλλο ίδιου σημασιολογικού περιεχομένου, που τροποποίησε τη διάταξη των στοιχείων της πρότασης, λόγω διαφορετικής συντακτικής δομής, με αποτέλεσμα τη μεταβολή του θέματος

Στο πρώτο παράδειγμα που παρατίθεται, θεματοποιείται το αντικείμενο της πρότασης, ενώ στο δεύτερο είναι εμφανής η μεταβολή του θέματος λόγω αντικατάστασης της παθητικής φωνής του ρήματος με ενεργητική:

10)

Blast, an art magazine with reproductions of drawings, paintings, and sculpture, founded in the spring of 1914 by Wyndham Lewis, continued this line of thinking, and the vortex, a cone, and a wire, became the emblem for the journal. [2001: 16-17]

Αυτό τον τρόπο σκέψης συνέχισε το *Blast*, ένα περιοδικό τέχνης με αναπαραγωγές σχεδιαγραμμάτων, πινάκων ζωγραφικής και γλυπτών, που ίδρυσε την άνοιξη του 1914 ο Wyndham Lewis. Έμβλημα του περιοδικού έγιναν η δίνη, ο κώνος και το καλώδιο. [2012: 26]

11)

A traditional concept of fidelity upon which to base the analysis is invoked. [2001: 71-72]

Επικαλούνται την παραδοσιακή πιστότητα για την ανάλυσή τους. [2012: 114]

4.2. Επίτευξη συνοχής

Η απαίτηση δημιουργίας ενός κειμένου που θα διακρίνεται από συνοχή, που θα χαρακτηρίζεται δηλαδή από εκείνο το δίκτυο λεξικών και γραμματικών σχέσεων που παρέχει την απαραίτητη σύνδεση εντός και μεταξύ των προτάσεων, αλλά και εντός και μεταξύ των παραγράφων, επέβαλε περαιτέρω τροποποιήσεις στην επιφανειακή δομή του μεταφράσματος. Τα κύρια μέσα που χρησιμοποιήθηκαν για την επίτευξη της συνοχής ήταν τα ακόλουθα:

- ↳ η χρήση των κατάλληλων σημείων στίξης
- ↳ η επανάληψη λέξεων και ονοματικών φράσεων του κειμένου
- ↳ η παράλειψη λέξεων και ονοματικών φράσεων που έχουν ήδη αναφερθεί
- ↳ η αντικατάσταση λέξεων και ονοματικών φράσεων με αντωνυμίες, επιρρήματα ή με άλλους συγγενικούς ή συναφείς σημασιολογικά όρους (συνωνυμία)
- ↳ η χρήση της μερωνυμίας, της υπωνυμίας και της υπερωνυμίας
- ↳ η χρήση των γραμματικών χρόνων, της ρηματικής όψης, της έγκλισης και της τροπικότητας
- ↳ η χρήση κειμενικών δεικτών⁶ (επιρρημάτων, παρατακτικών και υποτακτικών συνδέσμων)

Αναφορικά με τους κειμενικούς δείκτες, η Blum-Kulka (2000: 299) γράφει ότι οι αλλαγές σε αυτούς επηρεάζουν το επίπεδο σαφήνειας των παρεχόμενων πληροφοριών, δηλαδή η μετάφραση καταλήγει να υπερέχει ή να υπολείπεται του αυθεντικού κειμένου ως προς τη σαφήνεια, για να καταλήξει ότι οι τροποποιήσεις στους κειμενικούς δείκτες του πρωτοτύπου επιδρούν και στο γενικότερο πνεύμα του, αφού μέσα από τη μεταφραστική διαδικασία μεταβάλλεται η άμεση και έμμεση δυναμική του.

Τα παραδείγματα που ακολουθούν είναι ιδιαίτερος χαρακτηριστικά. Στο πρώτο η συνοχή επιτυγχάνεται μέσω της αντικατάστασης του όρου “history” με τη δεικτική αντωνυμία “αυτή”, ενώ στο δεύτερο μέσω της χρήσης ενός κειμενικού δείκτη, του υποτακτικού συνδέσμου “αφού”:

12)

We are too well trained by history itself to imagine that we could do without history. [2001: 82]

Είμαστε πολύ καλά εκπαιδευμένοι από την ίδια την ιστορία για να φανταζόμαστε ότι θα μπορούσαμε να τα καταφέρουμε χωρίς αυτή. [2012: 131]

13)

Thus the chain of signification is one of infinite regress - the translated text becomes a translation of another earlier translation and translated words, although viewed by deconstructionists as “material” signifiers, represent nothing but other words representing nothing but still other words representing. [2001: 148]

⁶ Οι κειμενικοί δείκτες διακρίνονται σε δύο είδη, τους διαπροτασιακούς και τους ενδοπροτασιακούς ή επικοινωνιακούς. Οι μεν πρώτοι είναι εκείνα τα μόρια της γλώσσας που σηματοδοτούν τη μετάβαση του ομιλητή από τη μια πρόταση στην άλλη, οι δε δεύτεροι είναι εκείνα τα μόρια της γλώσσας που δηλώνουν τη στάση του ομιλητή απέναντι στα λεγόμενά του και υπηρετούν καθαρά επικοινωνιακούς σκοπούς. Μέσω των κειμενικών δεικτών δηλώνεται χρονική σχέση, εξαγωγή συμπεράσματος, αίτιο-αποτέλεσμα, αντίθεση-εναντίωση, επεξήγηση, προσθήκη, όρος-προϋπόθεση, έμφαση, παράθεση παραδείγματος, απαρίθμηση επιχειρημάτων, εισαγωγή καινούργιας ιδέας, διάρθρωση κειμένου και συμπέρασμα-συγκεφαλαίωση (Χριστοφορίδου 1996: 133-149).

Επομένως, η αλυσίδα της σημασίας χαρακτηρίζεται από ατέρμονη παλινδρόμηση, αφού το μεταφρασμένο κείμενο γίνεται μετάφραση μιας προηγούμενης μετάφρασης και οι μεταφρασμένες λέξεις, αν και οι αποδομιστές τις αντιμετωπίζουν ως “υλικά” σημαίνοντα, απεικονίζουν λέξεις που απεικονίζουν λέξεις που απεικονίζουν. [2012: 236]

5. Πραγματολογικές τεχνικές

5.1. Επίτευξη συνεκτικότητας

Η απαίτηση δημιουργίας ενός κειμένου που θα διακρίνεται από συνεκτικότητα, που θα χαρακτηρίζεται δηλαδή από λογική διάταξη των ιδεών, σύνδεση, ενότητα και αλληλουχία των παρεχόμενων πληροφοριών, επιβάλλει πρόσθετες τροποποιήσεις. Εν ολίγοις, όταν ο αναγνώστης δεν είναι σε θέση να αντιληφθεί από τις προτάσεις του κειμένου τις υποκείμενες σημασιολογικές σχέσεις (αποτελέσματος, αντίθεσης, χρόνου, κ.λπ.), τότε το μετάφρασμα στερείται συνεκτικότητας, δηλαδή εκείνης της υποκείμενης λογικής δομής που διατρέχει κάθε κείμενο και ενεργεί σαν οδηγός για το αναγνωστικό κοινό.

Σύμφωνα με την Baker (1992: 219), η συνεκτικότητα είναι αποτέλεσμα διάδρασης των γνώσεων που προσφέρει το κείμενο και των προηγούμενων γνώσεων και εμπειριών του αναγνωστικού κοινού. Επομένως, κάθε μεταφραστής οφείλει να εξετάσει προσεκτικά το φάσμα των γνώσεων που προσφέρει το μετάφρασμα και τις προσδοκίες του κοινού, καθώς και αυτοί οι παράγοντες επηρεάζουν άμεσα τη συνεκτικότητα του κειμένου. Οι Neubert και Shreve (1992: 93) γράφουν ότι συνήθως ο μεταφραστής δεν μπορεί με την κατά λέξη απόδοση να αποκαταστήσει στη μετάφρασή του τη συνεκτική δομή του πρωτοτύπου και για το λόγο αυτό συνιστούν την ανασύστασή της μέσω της κατανόησής της. Ύστερα από αυτά και λαμβάνοντας υπόψη ότι αφενός η συνοχή είναι αντικειμενική και αναγνωρίσιμη μέσω των δεικτών της, ενώ η συνεκτικότητα καθαρά υποκειμενική, αφετέρου ότι η παρουσία συνοχής σε ένα κείμενο δεν εγγυάται σε καμία περίπτωση τη συνεκτικότητά του, οι τεχνικές που τέθηκαν σε εφαρμογή ήταν οι εξής:

- ↳ η ακρίβεια των αναφορών μέσω της λεξικής επέκτασης (με προσθήκη αντωνυμιών, κειμενικών δεικτών, κ.λπ.)
- ↳ η ακρίβεια των αναφορών μέσω της λεξικής συρρίκνωσης (με χρήση συνοπτικού και περιεκτικού λόγου)
- ↳ η συνάφεια των αναφορών (με χρήση συγγενικών ή συναφών σημασιολογικά όρων), με ή χωρίς λεξική επέκταση
- ↳ η αποσαφήνιση των ασαφειών και αμφισημιών του αυθεντικού κειμένου μέσω της λεξικής επέκτασης (με προσθήκη αντωνυμιών, κειμενικών δεικτών, συγγενικών ή συναφών σημασιολογικά όρων, κ.λπ.)
- ↳ η αποσαφήνιση των ασαφειών και αμφισημιών του αυθεντικού κειμένου μέσω της λεξικής συρρίκνωσης (με χρήση συνοπτικού και περιεκτικού λόγου)

Στα παραδείγματα που παρατίθενται, η συνεκτικότητα επιτυγχάνεται μέσω διαφορετικών τεχνικών. Στο μεν πρώτο η αναφορά κατέστη ακριβέστερη μέσω της λεξικής επέκτασης και συγκεκριμένα μέσω της χρήσης της δεικτικής αντωνυμίας “αυτού”, στο δε δεύτερο χρησιμοποιήθηκε ένας συναφής σημασιολογικός όρος (“διερεύνηση”) του όρου “έρευνα”, προκειμένου να αποσαφηνιστεί η ασάφεια του αυθεντικού κειμένου:

14)

The goal of the discipline is to produce a comprehensive theory which can be used as a guideline for the production of translations. [2001: 79]

Στόχος αυτού του επιστημονικού τομέα είναι η παραγωγή μιας περιεκτικής θεωρίας που να μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως οδηγός στην παραγωγή μεταφράσεων. [2001: 126]

15)

While the creative aspects of translation have long been deemed beyond the realm of scientific inquiry, German scholars such as Hans Hönl and Paul Kussmaul have been developing methods to do exactly that. [2001: 67]

Ενώ η δημιουργική διάσταση της μετάφρασης έχει καιρό τώρα θεωρηθεί εκτός της σφαίρας της επιστημονικής έρευνας, γερμανοί μεταφρασεολόγοι, όπως ο Hans Hönl και ο Paul Kussmaul, ανέπτυσαν μεθόδους για τη διερεύνησή της. [2012: 107]

6. Συμπεράσματα

Όπως έχει ήδη αναφερθεί, η κατηγοριοποίηση των τεχνικών σε συντακτικές-σημασιολογικές, κειμενικές και πραγματολογικές δεν βασίζεται σε κάποιο συγκεκριμένο βιβλιογραφικό έρεισμα, αλλά έγινε προκειμένου να αναδειχθούν όλες οι εν χρήσει τεχνικές σε όσο το δυνατό περισσότερα επίπεδα. Εν τούτοις, αποδείχθηκε ότι τεχνικές όπως η μετάταξη και η μετατροπία των Vinay και Darbelnet (1958) -που αφορούν αλλαγή της γραμματικής κατηγορίας και του τρόπου σύλληψης της εξωγλωσσικής πραγματικότητας αντίστοιχα-, καθώς και η συρρίκνωση και επέκταση του Newmark (1988) ή ακόμη και η συνωνυμία δεν αφορούν μόνο το συντακτικό-σημασιολογικό επίπεδο, αλλά το κειμενικό και πραγματολογικό. Αναλυτικότερα, η μετάταξη είναι παρούσα κατά τη χρήση των γραμματικών χρόνων ή ενός κειμενικού δείκτη για την επίτευξη της συνοχής του κειμένου, καθώς και στην επέκταση και συρρίκνωση για την επίτευξη της συνεκτικότητας, καθιστώντας την, πέρα από συντακτική-σημασιολογική τεχνική, τόσο κειμενική, όσο και πραγματολογική. Επομένως, αυτό που τελικά γίνεται αντιληπτό είναι ότι η πλειοψηφία των τεχνικών που παρουσιάστηκαν στην παρούσα μελέτη όχι μόνο στερούνται αυστηρά προδιαγραμμένων ορίων, αλλά δοθέντος ότι εμφανίζονται και στα τρία επίπεδα, ότι υπόκεινται και σε μια σχέση διάδρασης.

Επιπροσθέτως, διαπιστώθηκε ότι αυτές οι τεχνικές επιβάλλουν σημαντικές τροποποιήσεις εντός και εκτός του προτασιακού πλαισίου, δεδομένου ότι οι γλωσσικοί κώδικες της αγγλικής και ελληνικής διέπονται από τους δικούς τους συντακτικούς και γραμματικούς κανόνες. Όπως σημειώνουν γενικότερα οι Δημητρούλια και Κεντρωτής (2015: 114), τα προβλήματα που τίθενται στο μεταφραστικό διαρκώς είναι πολλά, διαφορετικά και από ποικίλες σκοπιές. Για το λόγο αυτό, ο μεταφραστής πρέπει να έχει μια συνολική αντίληψη των προβλημάτων, που να του επιτρέπει κάθε φορά να προσαρμόζει τις τεχνικές του και να λαμβάνει τις κατάλληλες αποφάσεις.

Ιδιαίτερη μνεία πρέπει να γίνει στις εκτενείς περιόδους που χαρακτηρίζουν τον αγγλικό γραπτό επιστημονικό λόγο και που παρουσιάζουν ιδιαίτερες δυσχέρειες. Η απόδοσή τους επιτάσσει τροποποιήσεις σε επίπεδο επιφανειακής δομής, προκειμένου να διευκολυνθεί η κατανόηση των νοημάτων του κειμένου. Ως εκ τούτου, με δεδομένο ότι στόχος είναι το μετάφρασμα να χαρακτηρίζεται από φυσικότητα, λογικό ειρμό και ενότητα κατά τη μετάβαση από το ένα νόημα στο άλλο, προτείνεται η αντικατάσταση των εκτενών περιόδων από μικρότερες, ενδεχομένως και με μετατροπή δευτερευουσών

προτάσεων σε κύριες. Αν πάλι το γλωσσικό ύφος του πρωτοτύπου υστερεί, επιτάσσεται η δημιουργία περιόδων μέσω του ασύνδετου σχήματος, της απλής παρατακτικής σύνδεσης ή της υποτακτικής σύνδεσης που αφενός είναι καταλληλότερη για να εκφράσει σύνθετες λογικές συσχετίσεις, αφετέρου συμβάλλει στη δημιουργία ενός πιο οργανωμένου και επεξεργασμένου λόγου, απαραίτητο χαρακτηριστικό ενός επιστημονικού κειμένου. Σε κάθε περίπτωση, σκόπιμο είναι να τοποθετούνται οι κατάλληλες λέξεις και οι απαραίτητοι κειμενικοί δείκτες, με στόχο αφενός τη δημιουργία λεξικής και νοηματικής σύνδεσης, αφετέρου την εξάλειψη ασαφειών και αμφισημιών. Συνοψίζοντας, ο έλληνας μεταφραστής που χειρίζεται αγγλικά επιστημονικά κείμενα οφείλει να αποδεικνύει στο αναγνωστικό του κοινό με κάθε λέξη, πρόταση και παράγραφο ότι υπάρχει ένα συγκεκριμένο και σαφές σχέδιο κατά τη διάταξη των συντακτικών στοιχείων και πληροφοριών του κειμένου, χωρίς, ωστόσο, να παραβλέπει τον παράλληλο, αλλά εξίσου σημαντικό στόχο, να μη παρουσιάζει το κείμενό του εικόνα υπερμετάφρασης.⁷

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Baker M. (1992). *In other words: A coursebook on translation*. London/New York: Routledge.
- Blum-Kulka S. (2000). "Shifts of cohesion and coherence in translation". In L. Venuti (ed.) *The Translation studies reader*. London/New York: Routledge, 298-313.
- Γραμμενίδης Σ., Γ. Φλώρος, Τ. Δημητρούλια, Ε. Λουπάκη και Ε. Κουρδής (2015). *Διεπιστημονικές προσεγγίσεις της μετάφρασης*. Ελληνικά Ακαδημαϊκά Ηλεκτρονικά Συγγράμματα και Βοηθήματα Κάλλιπος.
https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/3901/1/00_master_document-KOY.pdf.
- Δημητρούλια Τ. και Γ. Κεντρωτής (2015). *Λογοτεχνική μετάφραση: Θεωρία και πράξη*. Ελληνικά Ακαδημαϊκά Ηλεκτρονικά Συγγράμματα και Βοηθήματα Κάλλιπος.
https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/5252/1/00_master_document.pdf.
- Delisle J., H. Lee-Jahnke και M.C. Cormier (2008). *Ορολογία της μετάφρασης*, μτφρ. Γ. Φλώρου. Αθήνα: Εκδόσεις Μεσόγειος.
- Dejica D. (2010). *Thematic management and information distribution in translation*. Timisoara: Politehnica Publishing House.
- Dejica D. και M. Cozma (2013). Using theme-rheme analysis for improving coherence and cohesion in target-texts: A methodological approach. *Procedia - Social and behavioral sciences* 84, 890-894.
- Fawcett P. (1997). *Translation and language: Linguistic theories explained*. Manchester: St Jerome.
- Firbas J. (1972). "On the interplay of prosodic and non-prosodic means of functional sentence perspective". In V. Fried (ed.) *The Prague school of linguistics and language teaching*. Oxford: London University Press, 77-94.
- Firbas J. (1974). "Some aspects of the Czechoslovak approach to problems of functional sentence perspective". In F. Danes (ed.) *Papers on functional sentence perspective*. Prague: Academia, 11-37.
- Gentzler E. (2001). *Contemporary translation theories: revised 2nd edition*. Clevedon/Buffalo/Toronto/Sydney: Multilingual Matters.
- Gentzler E. (2012). *Σύγχρονες θεωρίες μετάφρασης*, μτφρ. και επιμέλεια Χ. Μπακούλα. Αθήνα: Εκδόσεις Τσόν.
- Gibová K. (2012). *Translation procedures in the non-literary and literary text compared: Based on an analysis of an EU institutional-legal text and novel excerpt "The Shack" by William P. Young*. <http://www.pulib.sk/elpub2/FF/Gibova1>.
- Halliday M.A.K. (1968). "Notes on transitivity and theme in English: Part III". In *Journal of linguistics*, 4:2, 179-215.
- Halliday M.A.K. (1985). *Introduction to functional grammar*. London: Edward Arnold.
- Krings H.P. (1986). "Translation problems and translation strategies of advanced German learners of French". In J. House and S. Blum-Kulka (eds.) *Interlingual and intercultural communication*. Tübingen: Gunter Narr, 263-275.
- Loescher W. (1991). *Translation performance, translation process and translation strategies: A psycholinguistic investigation*. Tübingen: Gunter Narr.

⁷ Σύμφωνα με τον Newmark (1981: 7), η μεγαλύτερη σημασιολογική απώλεια εντοπίζεται σε ένα συνεχές μεταξύ της υπερμετάφρασης που εμπεριέχει περισσότερες λεπτομέρειες σε σχέση με το κείμενο-πηγή και της υπομετάφρασης που στηρίζεται σε γενικές πληροφορίες.

- Μπακούλα Χ. (2011). «Μετατοπίσεις κατά τη μετάφραση ιταλικών μορφολογικών δομών στην ελληνική». In T. Gogas, P. Tagkas (eds) *Foreign language teaching in tertiary education III: Current trends*. Αθήνα: Εκδόσεις Διόνικος, 98-108.
- Molina L. και A.H. Albir (2002). "Translation techniques revisited: A dynamic and functionalist approach". In *Meta* 47:4, 498-512.
- Neubert A. και G.M. Shreve (1992). *Translation as text*. Kent/Ohio/London: The Kent State University Press.
- Newmark P. (1981). *Approaches to translation*. Oxford: Pergamon Press.
- Newmark P. (1988). *A textbook of translation*. London: Prentice-Hall.
- Schreiber M. (1998). "Übersetzungstypen und übersetzungsverfahren". In M. Snell-Hornby et al. (eds.) *Handbuch translation*. Tübingen: Stauffenburg Verlag, 151-154.
- Vinay J.P. και J. Darbelnet (1958). *Stylistique comparée du Français et de l' Anglais: Méthode de traduction*. Paris: Didier.
- Χριστοφορίδου Α. (1996). «Κειμενικοί δείκτες: θέση, χρήση, σημασία». Στο Γ. Κατσιμαλή και Φ. Καβουκόπουλος (επιμ.) *Ζητήματα νεοελληνικής γλώσσας: Διδακτική προσέγγιση*. Ρέθυμνο: Πανεπιστήμιο Κρήτης, 133-149.